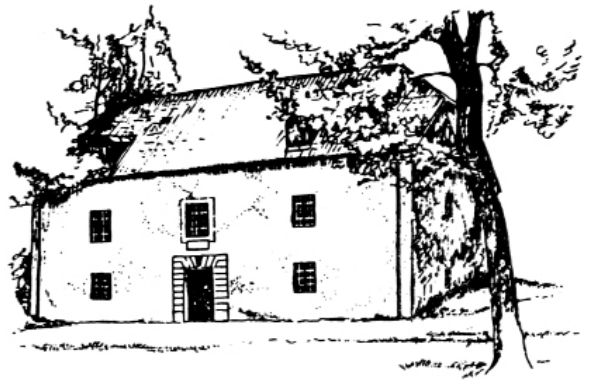

BRUKS- ANVISNINGEN

NR 55 – MARS 2025

Medlemsblad från Åkers Hembygdsförening

www.akershembygd.se

Åkers Jern Bruk del 2 Intervju med en ny medlem **En gammal spökhistoria**

Pappersbruket i Berga

Okänd industrihistoria fick folk ur stugorna

BRUKSANVISNINGEN GES UT AV
Åkers Hembygdsförening
c/o Nils Danielsson
Källvägen 11
647 52 Åkers Styckebruk

REDAKTIONSRÅD
Sten Hellgren, Tomas Larsson,
Pelle Johansson

ANSVARIG UTGIVARE
Nils Danielsson

REDAKTÖR & GRAFISK FORM
Per Hellgren

TRYCK
Grafoma Tryck & Design AB,
Strängnäs 2025

KONTAKT
info@akershembygd.se
www.akershembygd.se

SKRIBENTER I DETTA NUMMER
Pehr Bengtsson, Nils Danielsson
och Per Hellgren.

OMSLAGSBILD
Över 90 personer tog sig till Folkets
Hus för att lyssna till ett föredrag om
pappersbruket i Berga torsdag den 23
januari. Foto av Nils Danielsson.

ISSN: 2004-8513 (Online)

Hallå alla Medlemmar!
Vintern har lagt ett frostigt täcke över landskapet omkring Åker. Det ryktas om vargar vid Ulva, men alla är inte övertygade – är det fake news?

Vi jobbar på med förberedelserna för vårt säsongsprogram, som du ser på sid 11. Nytt för i år är samarbetet med Nätverk Åker, en förening för företag, föreningar och privatpersoner, som samordnar och hjälper varandra vid genomförandet av arrangemang.

Det har gjort att arrangemangen kan få ett litet större format och samla fler Åkersfolk och utsocknes. Bra för gemenskap och kreativitet. Nätverket ordnar också t ex Nyårsparty i Ishallen, Alla hjärtans dag vid Krutbruket, HLR-kurser för medborgarna. Vi välkomnar allt detta varmt!

Inför sommaren förbereder vi i Museet några förändringar. En är att vi vill visualisera historien mer och bättre med fler och större foton/bilder och bättre belysning. Kanske även ljud. En annan är lekvisningar för barn. En tredje är en presentation av Åkers lumpapparsbruk vid Berga där det låg mellan åren 1664-1838. En märklig stumfilm från 1921 visar hur papper tillverkades med enkel vattenkraft och stora kugghjul av trä.

Förutom det kommer två lokalt förankrade författare och berättar om sin nya böcker – en berättar om mord här i trakten på femtiotalet, den andra om avlagringar av minnen vid Krampan, förr en plats för järntillverkning i en masugn, numera ett naturreservat uppåt Marvikarna. Till sist, i samband med årsmötet, en stor föreställning om folklivsskildraren och sångaren Käcken.

Du är varmt välkommen som besökare. Även med idéer och förslag och praktiska insatser.

Och välkommen till årsmötet lördag den 29 mars kl 14.00-14.45 och föreställningen därefter!

Åkers Jern Bruks äldsta historia Del 2

Bruketets första decennier i ett fjärran 1500- och 1600-tal är en mindre omskriven epok i vår långa industrihistoria. Pehr Bengtsson berättar här i andra och sista delen om de tidiga årens järnhantering i vår hembygd, från Willem de Besches gruvor till Heinrich Lohes privatägda sörmländska bruksimperium.

Text: Pehr Bengtsson

Bruket arrenderas av de Besche och de Geer

När Påfvel Rännare lämnade Åkers Bruk 1623 blev det Willem de Besche som tog över arrendet, det skulle gälla från nyåret 1624 och tre år framåt. Här ingick då fri brytning av malm i kronans gruvor, företrädesvis Skottvång. Dock med det förbehållet att änkedrottningen även kunde bevilja Påfvel Rännare och andra bergsmän fri brytning. 600 tunnor malm och 500 stavrum ved samt kalk skulle genom fogdens försorg köras fram till bruket.¹ Änkedrottningen åtog sig även att låta uppföra en byggnad som skulle ha två stugor, en kammare och en nattstuga och med källare under huset "eftersom det ännu icke finnes några huus byggda, som man kan bo uti". Avgiften

för de Besche var 300 daler per år samt en bestämd taxa för till bruket levererad malm, ved, kalksten, stockar och hö. 300 daler motsvarar 50 månadslöner för en gruvarbetare, en ko kostade ungefär 5 daler vid denna tid.²

En daler
från 1608.

När nytt kontrakt skrevs 1627 ingick också Louis de Geer som kompanjon till Mäster Willem. Detta kontrakt gällde till 1633. De Geer hade även tidigare figuretrat i bakgrunden då det var han som hade de ekonomiska medlen, men nu hade han blivit svensk medborgare och kunde därmed framträda som huvudman.

Willem de Besche hade 1622 fått privilegium att gjuta järnkanoner. Vid uppgörelsen 1627 fick de Besche och de Geer ensamrätt i Sverige att under sex år gjuta järnkanoner vid sina bruk (Åker, Skeppsta, Brännekeby, Finspång, Österby). Samma år låg det i maj 90 kanoner vid Åkers Järnbruk färdiga att skeppas över Mälaren till Stockholm. Det var 39 stycken 6-pundiga, 41 stycken 4-pundiga och 10 stycken 3-pundiga kanoner.³ Nu var detta monopol inte fullständigt då kanontillverkningen fick fortsätta vid Julita bruk och Husby i Småland. Detta förhållande kan ha berott på att ägarna av dessa bruk, de la Gardie och Gyllenhielm, var två högt uppsatta och inflytelserika herrar. Men för de Geer blev detta ändå en mycket god affär.

Med anledning av de uppgifter som finns förefaller det som att de Geer hade tänkt sig att Åkers skulle bli den egentliga huvudorten för kanontillverkning. Men då det visade sig att ugnarna var för små för att gjuta större pjäser (upp mot 48-pundiga) fick i stället Finspång överta den rollen.

Lastageplatsen var vid denna tid Läggesta bro vid Räckstaåns utlopp i Mälaren. Från bruket fraktades järnvarorna landvägen till ett magasin nedanför fallen vid Räcksta där Krutbruket nu

Louis de Geer.

låg och därifrån på pråm till Läggesta bro och efter omlastning vidare på segelfartyg.

Bruket under Maria Eleonoras tid 1634-1640

Nytt kontrakt skrevs med de Besche och de Geer 1633, men redan året därpå upphörde det att gälla. Orsaken var att Gustav II Adolfs änkedrottning Maria Eleonora i augusti 1633 erhöll sitt livgeding vilket bland annat omfattade Gripsholms län. Hennes avsikt var att driva bruken i livgedinget vidare (Åker, Skeppsta och Krampan). Maria Eleonora var, åtminstone enligt förmyndarregeringen, totalt inkompetent att själv förvalta sitt livgeding. Hon sägs ha omgett sig med dåliga rådgivare av utländsk börd och kom i skuld till många. Hennes hovkamrerare Tobias Cleinau, tillsammans med Hindrich Wulff och Hans von Föhrden, erhöll kontrakt på de tre bruken sommaren 1636. Arrendet omfattade även Gripsholms och Räfsnäs kungsladugårdar. När rikskansler Axel Oxenstierna besökte änkedrottningen på Gripsholm i

maj 1637 och gick igenom hennes räkenskaper konstaterade han att arrendet var allt för dåligt ”nembligen för 700 Rdr”.

För att få ordning på ekonomin tillsatte regeringen landshövding Knut Posse som ståthållare över livgedinget. Cleinau fräntogs arrendet och krav ställdes att han skulle sägas upp och anmodas flytta från Sverige. Arrendet överfördes nu helt på von Förden med kompanjoner. Von Förden var köpman i Södertälje och en av Maria Eleonoras långivare. Hon hade stora skulder till honom vilket kan vara en anledning att han fick fortsätta arrendera bruken. Hans främste kompanjon var vid denna tid Heinrich Lohe, bruksägare i Eskilstuna.

Ur Peter von der Heijdens räkenskaper år 1636 framgår att det vid Åkers bruk tillverkades gjutgoods om totalt 1510 skeppund, dvs knappa 257 ton. Produktionen bestod främst av lod, dvs rundkolor till kanonerna, men även tackjärn, mortlar, hålljärn med mera. Någon kanongjutning förekom således inte detta år, inte heller vid Krampan eller Skeppsta bruk.

För åren 1635 och 1636 finns kalkyler över arbetsgången och tillverkningen och för Åker anges att blåsningen skall pågå i åtta månader med två pipor. Här framgår också att per dygn beräknades åtgå 14 läster kol⁴, 20 tunnor malm och 4½ lass kalksten.⁵ För gruvbrytningen gick det åt stora mängder ved att elda mot berget. För år 1636 beräknades 1 080 stavrum (nästan 2 160 m³) behövas. Det var främst byarna i Åker och Selabo härader samt Gåsinge socken som svarade för ved och kol samt för trans-

porter till bruk och gruvor. Kolaren Per Cosswa hade åtagit sig att tillsammans med sina gesäller hugga och köra fram 1 000 läster kol vilket innebär nästan 2 000 m³ kol.

Vid hammarsmedjan i Forssa var det liten verksamhet vid denna tid, endast tillverkning av stångjärn om totalt 632 kilo. Det förefaller som om hammarsmidet vid Forssa i det närmast skulle ha upphört under 1620-talet. I en handling från bergsverket (Generalbergsamtet, se not 7) från 1639 talas om ”en förfallen hamarsmidia som til intet användes än til en osmundsmidia”. En klensmedja hade vid denna tid byggts vid bruket. Här tillverkades verktyg och redskap som behövdes vid tillverkningen och säkert tillverkade man även spik, gångjärn, verktyg och borrar för att slutborra kanonerna med mera.

I underlaget har Gösta Hultberg även redovisat en del om bruksfolkets löner under första delen av 1600-talet. Här ser vi att bruksskrivaren hade en årslön om 200 daler, kolaren 25 daler plus ersättning per stavrum ved och läst kol vilket totalt kunde bli 200 daler eller mer per år. Två masmästare hade 2 daler per dygn som detta år blev tillsammans 448 daler, smeden fick 112 daler, två uppsättare á 12 öre per dag blev 167 daler, två hyttdrängar 167 daler totalt och två uppsättardrängar skulle ha 140 daler totalt. Hultberg anger också att lodgjutarens lön var den drygaste posten, ett år skulle den ha uppgått till 1 568 daler eller 16 öre per skeppund lod (kanonkolor som totalt väger 170 kg). Till detta kom malmbokare och rostbrän-

36.

"Lengdli om Åkers Bruks Folk Anno 1630."

"Oleff Tuunarsou Frospkarl	_____	1.
"Anders Månsou Frospkarl	_____	1.
"Peer Bärare	_____	1.
"Måns Bärare	_____	1.
"Anders Olefsou Opsettiare	_____	1.
"Lauß Bencktsou Opsettiare	_____	1.
"Anders Laußou Opsettiare	_____	1.
"Christopher Laußou Opsettiare	_____	1.
"Erich Persou Kohlare dreng	_____	1.
"Anders Baumarsmedh	_____	1.
"Anders Olsson Kerdhienare	_____	1.
"Brensiel Maalbookare	_____	1. enögder.
"Oleff i Bergha Maalbookare	_____	1. ghal på syneu

"Pietro Mariaal mpsia" _____

Åkers Bruks Folk år 1630. Handling F VII b2:1 i Bruksarkivet. Här ser vi bland annat att även folk med grava synproblem i alla fall kunde vara malmbokare.

nare som betalades med 1½ öre per tunna och kolbärarna med 2 öre per ryss.⁶ Totalt var det, med de anställda kolarna inräknade, drygt tjugo personer inblandade i produktionen. Delar av lönen gick åt att köpa livsmedel, vilket fogden på Gripsholms slott, Olof Christoffersson, tillhandahöll. Råg och korn kostade tre daler per tunna, smör och fläsk två daler per pund (425 gram).

Förutom masugnen med sina vattenhjul och det boningshus som drottning Kristina lät uppföra, fanns på området

en borrhind för slätborrning av eldröret, ett hus där gjutformar tillverkades, ett stort kolhus som vid denna tid anges som "förlorat", dvs i dåligt skick. Vidare fanns här ett bokverk med åtta stämplars där malmen krossades till valnötsstora stycken. En klensmedja, två sågkvarnar där en används "men then andra är någorlunda förderfvat". Här fanns också en stuga för masmästaren och en till brukssmeden. Några stugor för arbetare finns inte angivet, troligen bodde de på torp i närheten av bruket.

Lohe och von Föhreden tar över

I ett brev till Generalbergsamtet i början av 1640 anhåller drottning Maria Eleonora bland annat om att hon vill sälja sina järnbruk i livgedinget.⁷ Motivet är att "wij uthij nästframledne åhren icke någon synnerlig nytta eller profit haft hafwa af våre jernbruk i Gripsholms lähn". Hon tror sig vinna mer på att sälja än att arrendera ut bruken. Generalbergsamtet avrådde från detta och menade att det vore bättre att arrendera ut dem. Men två bergsmästare skickades ändå att besiktiga de tre bruken, Åker, Skeppsta och Krampan. De värderades till sammanlagt 4325 daler silvermynt varav Åker stod för 2490 daler silvermynt. Efter detta fick drottningen i alla fall tillstånd att sälja och den 26 mars 1640 undertecknades köpekontraktet varigenom bruken övergick i privat ägo

med Hans von Föhreden och Heindrich Lohe som ägare.

I köpekontraktet ingick också ett arrende under fem år av Lundby hemman med Sågartorpet, Bondskeppsta by, Brunstatorp, Skottvång, Garskog, Galltorp samt ytterligare fem hemman. Ågarna skulle dessutom ha rättighet att hålla sig med en profoss "som folcket kan hafwa rädd hoga före". I juli samma år har drottningen fått 3000 riksdaler och svarar då att de "giort fyllest Contentament för vårt Åker, Krampa och Skiepstads Jernbruk medh dess omliggande lägenheter i skogh, grufwor, strömmar och andra villkor ...".

Strax efter att köpet var klart delade Föhreden och Lohe upp bruken mellan sig. Föhreden tog Skeppsta och halva Krampan bruk medan Lohe således erhöll Åker och halva Krampan. Redan 1641 överlät Föhreden sin del till brukspatron Niclas Nootman i Nyköping.

Lohe kom till Sverige på 1620-talet på uppmaning av Gustav II Adolf. Han började som handelsman i Södertälje men blev snart företagare i järnvarubranschen då han förvärvade Tunafors bruk. Han kom även att äga Skogstorps bruk söder om Eskilstuna och Smedstorps bruk i Lilla Malma socken. Efter en del rättstvister med andra bruksägare fick Heindrich Lohe privilegiet att bygga två stångjärnshammare i "Biuringeströmmen". Det nya bruket kallades först Loheberg, senare Länna Bruk.

Genom privilegium på en smedja vid Eksåg samt arrendet av kronans såg i Eksågsån hade Lohe nu tillskansat sig kontrollen över industrin i hela områ-

Heindrich (Henrik) Lohe var den förste privatperson som självständigt ägde bruket.

det mellan Eskilstuna och Åker. För att underlätta förbindelsen mellan de olika bruken, lät han bygga en väg från Eksåg till Länna bruk, vägen kallas än i dag Lovägen eller Lohevägen.

Med alla sina bruk framstår Lohe som den främste brukspatronen i Södermanland. Liksom en senare bruksägare, Joachim Daniel Warendorff, byggde Lohe även upp en omfattande re-

derirörelse. Namnet Lohe kom vid denna tid att nå ett högt anseende i landet.

Här slutar berättelsen om Åkers Jern Bruks äldsta historia. Lohes fortsatta ägande och vad som senare kommer att ske vid bruket finns väl beskrivet i böckerna "Åkers Styckebruk – en vägledning i dess historia, bebyggelse och arkiv" och "Åkers Valsar i 200 år". ■

Noter

1. En tunna motsvarar cirka 165 liter. Ett stavrum innebär en uppstaplad vedhög som är cirka 1,8 meter bred och lika hög och 0,6 meter djup, dvs knappt 2 m³.

2. Lars O. Lagerqvist 2011. "Vad kostade det?".

3. Kanonerna angavs med det pundtal (vikt) som den runda kanonkulan, som var avsedd för kanonen, vägde. Ett pund (skålpund) motsvarar 0,425 kg.

4. En läst = 2 m³ (1,98 m³). 14 läster är således ca 28 m³. En mila som reses med 150 m³ ved ger cirka 75 m³ träkol.

5. En tunna motsvarar cirka 165 liter = 0,165 m³. Ett lass hö är 340 kg, kanske samma för

kalksten.

6. År 1635 var en riksdaler = 1 och 9/16 daler. En daler = 8 öre i kopparmynt. En drängtröja kostade 18 öre, en lång kappa för en kvinna 2 daler, en tunna råg 6 daler, nattkvarter med måltid utan dryck 8 öre kopparmynt (Lars o. Lagerqvist, "Vad kostade det?", 2011)

7. Generalbergsamtet inrättades 1637 med syfte att leda och kontrollera gruvnäring och metallförädling (bl a järnbruken). Det bytte snart namn till Bergskollegium och verksamheten upphörde 1857. De utfärdade bland annat privilegiebrev för masugnar, hammarsmedjor m m.

FÖRFATTARSAMTAL OCH RELEASE 20/3

För Per Hellgrens nya bok *Tre flickor*

Alla är välkomna!

- Torsdag den 20 mars kl. 18.00
- Folkets Hus, Åkers styckebruk
- Författarsamtal, bokförsäljning, kaffe & kaka
- Fritt inträde

” Tre försvunna flickor, tre fall i tre olika tider. *Tre flickor* är Per Hellgrens andra roman och utspelar sig till stor del i Åkers styckebruk. ”

Åkers Hembygdsförening

AB

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Ögonblick i Åker

Taxi, vad god dröj! Detta är den första taxibilen som rullade i Åkers styckebruk och året är förmodligen 1927. Chauffören heter Hugo Karlsson som tillsammans med Ragnar Karlsson ägde taxirörelsen. Båda bodde i Täbylund vid den här tiden. Länsbokstav D i registreringsnumret står för Sörmland. Fotografen är okänd.

När gick du en utbildning i Hjärt- och Lungräddning (HLR) senast? Vet du hur en hjärtstartare fungerar?

Under våren kommer Åkers hembygdsförening i samarbete med Nätverk Åker att arrangera utbildningar i hjärt- och lungräddning samt hur du använder en hjärtstartare. Det är en instruktör från Röda Korset som håller i utbildningarna. Vi är i stora salen på Folkets Hus (Mötesplats Åker). Endast cirka 16 deltagare per gång, så först till kvarn gäller. Information om detta kommer att läggas ut på Facebook ca fem veckor i förväg.

De tillfällen som gäller är:

- 10 mars 18.00 – 21.15
- 19 mars 13.30 – 16.45 (hur utföra HLR och hjärtstartare på barn)
- 2 april 13.30 – 16.45

Anmälan

Du anmäler dig lättast genom den QR-kod som finns med på Facebook-inlägget, alternativt via länken <https://app.eduadmin.se/form/rodakorset/2141354> (avser 10 mars). För den 18 mars skall siffrorna vara 2141343 och för den 2 april 2141355. Använder du länken kan du anmäla dig redan nu, du kommer rakt in i anmälningsformuläret.

Frågor besvaras av Pehr Bengtsson, 070-589 53 04.

ÅKERS HEMBYGDSFÖRENING

PROGRAM 2025

Torsdag 20 mars kl 18.00 – 19.30 i Folkets Hus

Boksläpp!

Per Hellgren, uppvuxen i Åker, intervjuas om sin nya kriminalroman "Tre flickor" som delvis utspelar sig i Åkers styckebruk på 50-talet.

Estradsamtal, bokförsäljning, signering, möt författaren.

Lördag 29 mars kl 14.00 – 14.45 i Folkets Hus för medlemmar

ÅRSMÖTE ÅKERS HEMBYGDSFÖRENING

Lördag 29 mars kl 15.00 – 16.30 i Folkets Hus

"Di sjöng så vackrä visur": En viskonsert med humor och poesi om livet i Åker på 1800-talet.

Visor, ramsor, seder och folktro upptecknade 1860-1890 i socknama runt Strängnäs av Gustaf Ericsson, "Käcken".

Torsdag 10 april kl 18.30 – 19.30 i Folkets Hus

Krampan - avlagringar av tid

Gunnar Nygren, författare av böcker om Åkers bergslag, berättar några historier om människor och platser i Krampan ur sin nya bok.

Mars och april i Folkets Hus

Kurs HLR och Hjärtstartare! Fyra tillfällen!

Mer info kommer på lokala FB och affischer

Onsdag 30 april Valborgsfirande i Engelska parken

Valborgsfirande

Från kl 19.30 med fackelförsäljning vid Folkets Hus. Fackeltåg avgår 20.00 till Engelska parken där brasan, vårdikter av ungdomar i Åkerskolan och fyrverkerier kan avnjutas. Försäljning av kaffe, korv mm. 50 kr per fackla

Samarbete med Nätverk Åker.

Lördag 10 maj kl 9.00 – ca 13 Städdag på Museet, reserv onsdag 14 maj kl 9.00

Museet städas och görs fint inför säsongen

Inte medlem? Vill du lära känna föreningsmedlemmar och vårt hembygdsmuseum? Anmälan till info-adressen på vår hemsida www.akershembygd.se eller till Nils Danielsson 073 745 15 52.

Eller kom bara! Fika serveras.

Lördag 24 maj kl 11.00 - 15.00 ovan Bruket

Museets dag

ÖPPET HUS MED FOLKLIV!

Mer information kommer när det närmar sig.

Alla är välkomna! Samarbete med Nätverk Åker.

Måndag 9 juni samt måndag den 19 juni kl 18.00 – 19.30

Öppen kurs om Museet och Bruksarkivet

Vi visar Museet och Arkivet vid två tillfällen för dig som vill veta mer om vårt kulturarv här i Åker. Kanske bli sommarvärd för några dagar på Museet. Anmälan och frågor kan skickas till info@akershembygd.se

Fredag 20 juni Midsommar i Engelska parken

Midsommarfirande i Engelska parken.

Vi dansar in sommaren! Start kl 13.00 då vi klär stängen.

Resning av stängen och dans kl 14.00.

Tipspromenad, trubadur och lekar för små och stora. Avslutning ca 15.00.

Ta gärna med blommor.

Alla är välkomna!! Samarbete med Nätverk Åker.

Lördag 23 augusti kl 10.00 – 13.00

En dag i skogen

Cykeltur till Kulberget

Därefter skogs promenad ca 2 km i kuperad terräng, till Runda gropen, Dattes rum och Minörs Grotta.

Museets och Arkivets öppettider sommaren 2024
Museet: Vi har öppet lö 24 maj samt lö-sö 21-22 och 28-29 juni .
Därefter ons-sön hela juli, lö-sö hela augusti kl 12 – 15.
Arkivet: Öppet lö 24 maj samt alla söndagar i juli kl 12 – 15.

En “handy-man” kom från London till Åker

Birger Edström heter en av hembygdsföreningens allra färskaste medlemmar.

Han flyttade till Åker från London i somras och kom omedelbart i kontakt med vår förening.

Vi blev nyfikna och ställde några frågor.

Text: Per Hellgren

Hur hamnade du i Åker?

– Det var genom påtryckningar från min äldsta dotter som nu har tre barn, så jag har tre barnbarn i Mariefred, det var nog anledningen till att jag hamnade i Åker. Sen när jag väl kom hit så insåg jag att det var ett lyckat val med tanke på ortens långa historia som jag tycker är intressant att lära mer om. Närheten till skog och natur lockade också.

Vad fick dig att gå med i Åkers hembygdsförening?

– Det var just det här att jag upptäckte att både bruket och bygden har den här långa historien och jag tycker också det var intressant med en aktiv hembygdsförening som driver både museum

och arkiv. Jag är uppväxt i Bergslagen, i ett litet brukssamhälle, Ställdalen i Ljusnarbergs kommun i norra Västmanland, men där var det inte alls samma hembygdsanda som här.

Hur kan du bidra till föreningen?

– Jag gillar ju skogen och naturen, om inte annat kan jag väl vara med och hjälpa till med aktiviteter. Föreningen ansvarar för några vandringsleder som växer igen annars. Där vill jag vara med och hjälpa till. Jag brukar tänka så här, att när det gäller hembygdsföreningen har jag inte så mycket att tillföra eftersom jag är nyinflyttad, men jag har desto mer jag vill lära mig.

Birger Edström

Bor: Solbergavägen i Åker.

Ålder: Född 1948.

Familj: Bor ensam. Dotter, måg och tre barnbarn i Mariefred, yngsta dottern i London och en son i Örebro.

Yrke: Numera pensionär.

Drivit byggföretag tidigare.

Foto: Privat

Hur fick du reda på att föreningen fanns?

– Det första jag gjorde när jag flyttade hit var att köpa en cykel. Så jag har åkt runt lite och kollat, hittat museet och arkivet. Sen har jag, kanske genom anslagstavlor, upptäckt en väldigt aktiv förening. Jag fick kontakt, genom Nils Danielsson. Jag träffade honom en dag vid museet och så pratade vi lite. Föreningen ville få in nya medlemmar, sen var jag också intresserad.

– När man kommer till ett sånt här gammalt brukssamhälle så är det ingen som kommer hem och hämtar en, man får ge sig ut för att träffa folk själv. På den vägen är det. Så nu har jag även en-

gagerat mig i Åker-Länna församling.

Ja, du har en intressant bakgrund, bland annat som kyrkvaktmästare i London. Berätta!

– Jag flyttade till London av familjerskäl och bodde där i åtta år. Där var jag engagerad i Svenska kyrkan. Jag var typ vaktmästare och hantverkare i London. Jag har en bakgrund som byggare i hela mitt liv, mest som egen företagare, där jag jobbat inom byggindustrin på olika nivåer under min aktiva tid. När dom fick höra det i London tog de emot mig med öppna armar. De behövde en gubbe, en "handy-man", som kunde fixa saker som gick sönder. ■

Åkers okända pappersbruk i Berga lockade folk

Bland åhörarna i Åkers Folkets hus torsdag den 23 januari var det inte många som hade hört talas om Åkers pappersbruk. Här gjordes papper av linnelump från 1664 i nära 200 år. Den nyheten lockade 90 personer till ett föredrag med bild- och filmvisning. Att intresset var så stort hade inte arrangören, Åkers hembygdsförening, väntat sig!

Text & foto: Nils Danielsson

Föredragshållare var Göran Derefeldt, bosatt i pappersmakarnas boningshus intill Bergaån strax utanför Åker, och Sten Hellgren, släktforskare och tidigare Åkersbo med anor bland pappersmästare på 17- och 1800-talen.

Själva pappersbruket vid Bergaån, med vattenhjul och tunga träkonstruktioner av axlar, kugghjul, stampar och pressar, finns det knappast några spår av numera. Däremot står bruksägarnas bostad kvar, en idyllisk rödmålad länga med brutet tak och enkupigt taktegel. Vid sin pensionering för några år sedan bestämde sig Göran Derefeldt för att for-

ska om den nästintill glömda historien om pappersbruket.

Via Åkers hembygdsförening uppstod ett oväntat möte med släktforskaren Sten Hellgren, verksam bland annat vid Åkers bruksmuseum, med en lång rad förfäder som varit pappersmästare och ägare till pappersbruket.

Här uppstod ett samarbete med studier på platsen, i bruksarkivet i Åker, i Uppsala, i Riksarkivet, och med studieresor till småländska gamla lumpappersbruk. Det var det forskningsarbetet som vi åhörare nu fick njuta frukterna av.

Vi lärde oss till exempel hur behoven

Föredragshållare om Berga pappersbruk var Sten Hellgren, som släktforskat om människorna som befolkade bruket, och Göran Derefeldt som numera är bosatt i pappersmakarnas gamla bostadshus i Berga och därmed fördjupat sig i papperstillverkningen där.

av papper såg ut på den tiden. Vilka råvarorna var och hur de samlades in. Vilka var maskinerna och de olika leden i tillverkningen? Varför vattenmärken? Vilka var pappersmästarna med familjer? Hur levde de?

Och vi lärde oss vad vi egentligen redan visste: Hur oerhört viktigt papper var och är, ur alla tänkbara perspektiv.

Under 1800-talets första del uppfanns i Frankrike en ny metod för papperstillverkning, med trä, cellulosa, som råvara. Lumpapper tillverkades ändå i 100 år till. Vi fick också se en film från arbetet i den sista vattenhjuldrivna pappers-kvarnen, året 1921. ■

Föredraget om Åkers pappersbruk lockade storpublik till Folkets Hus.

Bruks- Historier

När det spökade i Solberga

Ni talar om den gamla goda tiden, men ni skulle ha varit med då, så kanske ni varit mindre säkra på den saken. När jag som pojke hörde hur det spökade i Solberga var det precis ingen lek må ni tro.

Nu skall ni få höra och döma.

Så började Albert Brolin berätta sedan han först styrkt sig med en rejäl pris snus.

Jag var bara en liten pojke, när jag måste köra upp till gruvan efter halm. Oxarna gick sakta och vägen var dålig. När jag kom till backen vid Ulva gick en rem sönder i oket. Jag måste klättra ned från lasset för att laga felet. Det fanns inget annat att laga med än att vrida till en vidja av ett björkris.

Nu var det nermörkt och regnet piskade så det gjorde ont i händer och ansikte, innan jag var färdig att fortsätta. Jag kom bara upp i halva backen när det gick sönder igen. Nu var det ingen annan råd än att sela ifrån, låta lasset stå och ge sig iväg hem med oxarna. Det var inte gjort i brådrasket. Oxarna skulle till Sjöängsgärdet på bete. När jag slutligen kom dit var det natt. Jag fick in dem i

gärdet och gick hemåt. Jag måste gå vägen förbi Solberga för att lämna tömmarna där.

Det var då som kalla kårar började krypa efter ryggen på mig och ingen undrar väl över det. Det lät som om de tröskade vid Solberga. Det kunde väl inte vara möjligt. Det var ju alldeles beckmörkt.

Jo då, jag hörde att träskverket gick med full fart. Det larmade och skramlade när det var tomt ibland. När det kom mera säd i gick det så trögt att jag trodde att det skulle stanna. Då lät det som en jätteoxe stod och tuggade torrt hö. Ingen människa fanns där och inga oxar som drog vandrigen till tröskverket. Inte ett ord eller ljud kunde jag höra som tydde på att människor eller djur var där.

Jag kastade tömmarna innanför stalldörren och sprang allt vad jag orkade hem till Täby. Svetten rann i strömmar på mig när jag kom hem. Darrande kröp jag ned i sängen men sömnen lät länge vänta på sig denna natt. Alla tankar gick till Solberga och spöktröskningen där.

ur boken *Berättelser och händelser ur Åkers folkliv* (1994)